

Protagonistes PSICOANALISTA I ESCRIPTOR

Miquel Bassols

“L'inconscient és l'autor que portem a dins”

Eva Vázquez
BARCELONA

El 1971 Jacques Lacan va publicar un dels seus textos més enigmàtics, *Lituraterra*, una breu però densa indagació sobre la lletra com a cos de l'inconscient. Ara el també psicoanalista i escriptor Miquel Bassols (Barcelona, 1958) l'ha traduït al català per a l'exquisida editorial Días Contados amb un extens comentari destinat a acompanyar el lector en el descobriment dels seus tresors amagats i amb una mostra de “l'escriptura imatjada” de Perejaume com a colofó.

Començar definint Lacan com “l'il·legible, l'intraduïble i l'explicat” no posa abans d'hora una barrera al lector?

El mateix Lacan preferia escrits difícils per rebatre la idea que la comprensió ràpida és la millor. Deia que els seus textos eren com les flors japoneses, que calia posar-les a l'aigua perquè s'obriessin, i que s'hi havia d'entrar obrint la porta des de dins, que és la dificultat que tenen els enigmes. Llegir Lacan és un repte, però en treus perles absolutament actuals, sobre la psicoanàlisi, però també sobre el llenguatge, i interessar-se pel llenguatge és interessar-se per un mateix.

Tots els psicoanalistes han de ser bons lectors?

Ja l'any 1958, Lacan deia que havien de ser lletrats, fins i tot lletraferits, perquè convé que siguin molt sensibles als jocs del llenguatge. La seva formació ha de ser molt exigent, no només en el camp de la clínica psiquiàtrica, sinó també en el de les lletres en tota la seva amplitud, que va des de la filosofia fins a Perejaume. Si hi ha algú que ha sabut trobar el cant i el camp de la lletra, és ell, amb qui tinc el gust de conversar sovint.

Lacan, com raona a ‘Lituraterra’, basa el subconscient en un treball sobre els “forats” del llenguatge, en “els intersticis dels altres sabers”.

La psicoanàlisi no és un saber acadèmic, sinó una nova forma de saber perquè s'articula en els intersticis dels altres. El concepte mateix de l'inconscient freudià s'entén millor com un forat que no pas com una olla de grills. Apareix en allò no sabut, en els forats, en els lapsus, en l'en-

igma d'un somni. *Interstici* és una paraula que també fa servir molt Víctor Sunyol, que em parlava, sense haver llegit encara aquest llibre, dels llocs de fractura. Lacan mateix és un forat dins la cultura francesa, que per desgràcia ja no és la dels anys dels seixanta.

Però aquella cultura continua sent molt present, encara que sigui per enyorar-la.

Aquella cultura va anar-se'n als Estats Units, exportada per alguns intel·lectuals francesos, i ara ens la trobem de tornada en discursos com els de Judith Butler, però revestida amb les disfresses de la cultura americana, per dir-ho així. Els actuals estudis de gènere no s'entenen sense la cultura francesa dels seixanta i setanta, sense Lacan, Foucault o Derrida, però l'hem rebut degradada,

La cultura francesa va ser exportada als Estats Units, i ara la trobem de tornada en Judith Butler, amb una patina de postmodernitat

procedent de les universitats americanes i amb una patina de postmodernitat. Cal tornar a llegir les fonts, per entendre aquest joc de mans.

En l'aposta de Lacan per la densitat de lectura, no hi ha també una opció ètica?

Absolutament. Has dit la paraula que cal: és una posició ètica, i fins i tot diria que una idea de civilització. Volem fer les coses massa fàcils i apostem per l'èxit del coneixement sense adonar-nos que el gaudi del desxiframent és allò que ensenyem més. Tenim massa pressa: com més pàgines passem, millor, però quantes hem llegit realment? Els polítics són molt propensos a “passar pàgina”, però si no l'has llegida, allò que no volies saber et tornarà vint pàgines més endavant i s'anirà repetint al llarg de la història. No és fàcil desxifrar els propis símptomes, i per això de vegades anem directament a la medicació, que ens estalvia el treball de “llegir bé la pàgina”. Lacan no cedia ni un pam, en aquesta qüestió, i els seus

textos gairebé són una posada en escena d'aquesta dificultat.

El que fa la psicoanàlisi sembla una correcció de la famosa sentència de Wittgenstein: d'allò que no es pot parlar, en lloc de callar, parlem-ne.

En algun lloc ho he formulat exactament així: la psicoanàlisi comença allà on acaba el *Tractatus* de Wittgenstein. M'he trobat sovint que en la primera entrevista a una persona em confia alguna cosa de la qual no ha gosat parlar amb ningú, i impressiona adonar-te del lloc que ocupa quan et fan confiança d'una cosa que ha estat silenciada tota la vida i te'n fa depositari, com un tresor. En aquest punt, hi ha una dimensió ètica fonamental.

Lacan també compara l'inconscient

Els polítics són propensos a “passar pàgina”, però si no l'has llegida bé, allò que no volies saber et tornarà vint pàgines més endavant

freudià amb la pedra de Rosetta. Cadascú té el seu alfabet a través del qual es pot desxifrar la seva llengua?

La pedra de Rosetta encara era més difícil de desxifrar que els textos de Lacan, que comparava Freud amb Champollion, com el gran desxifrador de la llengua ignorada de l'inconscient. La comparació és interessant perquè la pedra de Rosetta també és un escrit, és una marca al cos, al cos de la pedra i del subjecte.

Fa servir una altra imatge molt poderosa, quan explica com la tribu dels ioruba es declaren l'amor a través d'objectes.

Hi ha un sentit tàctil del llenguatge? Efectivament, i és això el que Lacan afegeix a la lingüística. El llenguatge no és un sistema de signes, no és una representació abstracta de la realitat, sinó que hi ha un real corporal. El més important és el cos de la lletra, no en el sentit tipogràfic; hi ha una materialitat que és també la que investiga Perejaume quan diu que el llenguatge és una altra terra i par-

la de la lletra com d'un cos. Molts lingüistes han reprès aquesta idea de Lacan. Ell inventa una paraula, “*lalangue*”, que és la llengua dels poetes, també. Aquesta materialitat és propera a l'inconscient freudià, com demostra el ressò que tenen certes paraules en les nostres vides, en els nostres cossos, tant com els actes. La primera experiència traumàtica és la de la llengua en el cos, i és també la primera experiència de satisfacció. D'això els poetes en saben molt, i per això Lacan els escoltava sempre. Per dir-ho d'alguna manera, l'inconscient és l'escriptor que cadascú té a dins sense saber-ho i que ha d'arribar a desxifrar al llarg de la seva vida.

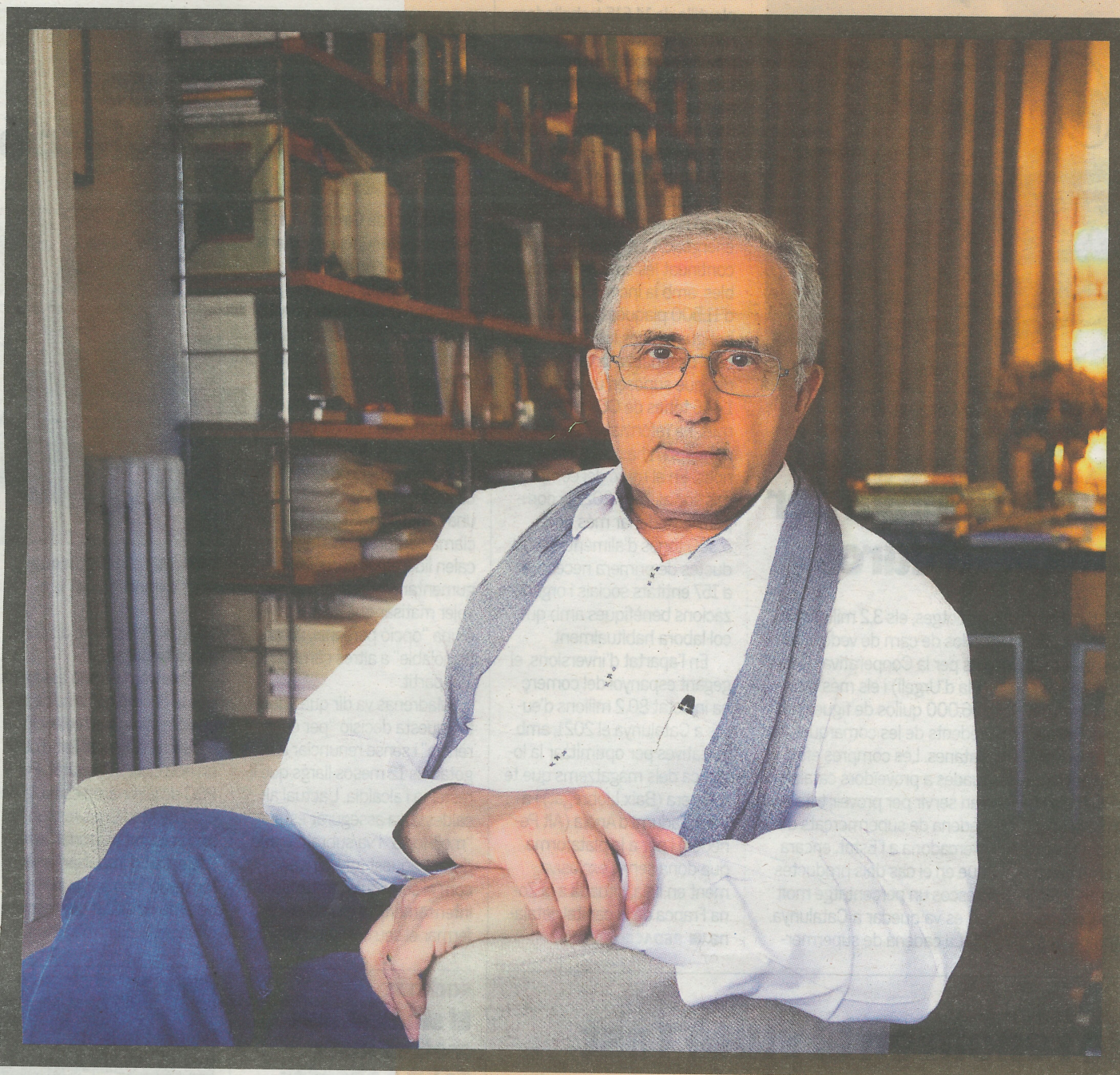
En el seu comentari fa sovint apel·lacions al lector. Tenen també la funció de prendre consciència de l'altre?

El lector és la primera alteritat que l'autor incorpora al text, per això de tant en tant m'hi adreço, per assegurar-me que encara és allà. T'he de dir que la inspiració ve d'un escriptor que m'agrada molt, Macedonio Fernández. De tant en tant també s'adreçava al lector per dir: “Ja sé que has marxat, però et segueixo parlant.” Tenia molt clara aquesta alteritat que es posa en joc quan un escriu. Quan interpel·les el lector, realment el construeixes, i aquí soc conscient que en creio un que ha de treballar.

Ferrater ja ho deia en el seu comentari a ‘Nabí’: “Hem de saber escoltar allò que se'ns diu al seu través.”

Ferrater és un exemple magnífic, i Perejaume, que no és fàcil de llegir, com tampoc Enric Casasses, tot i la seva aparença de veu popular, ni Víctor Sunyol. O Carles Hac Mor, per esmentar una persona per mi molt estimada. Hi ha tota una sèrie d'il·legibles, per dir-ne així, que són els més interessants de llegir, precisament perquè t'exigeixen un treball de lectura del qual s'aprèn molt; de l'operació mateixa de llegir, no del contingut, només. I el lector que construeixen aquests textos als psicoanalistes ens interessa especialment, perquè a ningú li és fàcil de llegir els seus somnis. No hi ha símptoma fàcil de desxifrar; doncs aprenguem-ne, dels textos difícils.

Passa amb Lacan com amb la carta robada de Poe, que era allà on es guarden les cartes però ningú no la veia?

Miquel Bassols, al seu estudi de la plaça Lesseps de Barcelona. ■ ORIOL DURAN

Aquest text té una potència sorprenent per a l'ecologia. Que Lacan en els xaragalls de Sibèria hi trobi una escriptura, i que en els núvols hi vegi els semblants del llenguatge, per vincular *physis* i logos com dues cares d'una mateixa moneda, té conseqüències ecològiques evidents.

Allò que rebutges per insignificant, per brut, és el que també treballa la psicoanàlisi?

Freud partia d'allò que la ciència i la psiquiatria del seu temps deixaven de banda, els somnis, els lapsus, els actes fallits. La seva operació va ser buscar en les deixalles la veritat del subjecte contemporani. Un psicoanalista té una mica la funció del drapaire.

És molt de Baudelaire, això.

I també molt ferraterià, amb aquell vers de l'oblit com el "drapaire mut". Però el psicoanalista es fa càrrec de les deixalles i ajuda el subjecte a ordenar-les i desxifrar-les. Això també és *Lituraterra*, aquesta idea que la civilització contemporània és un clavegueram.

L'empremta del Japó és molt important també en aquest llibre de Lacan.

La cultura japonesa té una altra manera de vincular-se amb la natura, amb l'escriptura i segurament també amb les deixalles. Aquest text és el resultat de dos viatges que Lacan va fer-hi, als seixanta i als setanta, en el segon dels quals va adonar-se que els japonesos no tenen un jo. Quan un japonès parla a un cunyat, es designa a si mateix d'una manera, que no és la mateixa que si s'adreça al pare o al fill o a un mestre. No fan servir sempre la paraula "jo", com una entitat única i inamovible.

Doncs s'ajusta bastant més a la veritat.

I al que diem del lector, a l'altre que construeixes en el relat i que modifica la posició que tens quan parles. Lacan s'hi atura per mostrar més clarament que el jo occidental, tan ensuperbit i narcisista, és una closca buida. Al Japó aquest buit l'omplen segons amb qui parlen. Llavors jo no soc jo: jo és qualsevol altre, com deia Rimbaud traduït per Casasses. Quan entens això, es desinfla el narcisisme, comences a ser molt més receptiu a l'altre, admetes molt més l'estranger a la porta de casa, com diria George Steiner.

Julio Ramón Ribeyro ja deia que "cada amigo es un espejo que nos refracta desde un ángulo distinto".

Per Freud, el jo occidental és un cementiri d'identificacions, un dipòsit de restes de tots els altres amb els quals has tingut relació al llarg de la vida. Des del prisma freudià, doncs, la imatge de Ribeyro significa relacionar-te amb tants diferents. Això és el que els japonesos tradueixen a la seva llengua. Les reunions deuen ser un guirigall, però segurament s'ho arreglen molt millor que no pas fent valer el nostre jo, que és Descartes pur: "Jo penso, aleshores soc", que Lacan parteix pel mig afirmant: "Soc allà on no penso, i penso allà on no soc." ■

La psicoanàlisi com a humanisme

El text de Lacan és la carta robada del pensament contemporani. És el que també he volgut transmetre en el meu comentari. Perquè no és només una qüestió d'erudició, el que hi ha en joc, sinó una posició de principis que té conseqüències radicals. Lacan és la gran consciència ètica del segle XX i cal actualitzar-lo al segle XXI. Pensa que va ser excomunicat de l'Església psicoanalítica, que a vegades és molt endogàmica, perquè va gosar parlar fora de la comunitat. El Maig del 68 era amb els revoltats, i jo mateix miro d'adreçar-me als revoltats de la nostra època, que són els que han de poder llegir la carta robada de Lacan. Per això dic que aquest text és com una ampolla al mar, perquè té conseqüències subversives.

De fet, Lacan també compara la civilització amb una claveguera.

Ho deia l'any '71, i avui encara és més vigent: què fem amb aquest munt de deixalles en què hem convertit el planeta? Lacan té una idea molt interessant de la deixalla. És alhora allò que hem de rebutjar i la força germinativa del desig, la "deixalla fecunda". La deixalla és el símptoma contemporani. Una guerra en proporciona de la pitjor espècie. Les imatges que tenim dels esdeveniments més traumàtics del segle XX i del XXI, les guerres, els atemptats, són les ruïnes, els cadàvers... Ben bé allò que no sabem on posar.

Als quinze anys, li van regalar un llibre de Freud i va tenir una de les seves primeres experiències traumàtiques: no hi va comprendre gaire res, però va sentir que el concernia de manera profunda. Potser ve d'aquella lectura primerenca que el reconegut psicoanalista que és avui Miquel Bassols entengui el fracàs com "el millor que podem esperar perquè l'èxit no ho arrasi tot", perquè la facilitat i la immediatesa no ens portin a creure en un món pla, rectilini i sense ombres. Lacanià apassionat ("fa quaranta anys que el lleigeixo, i cada vegada hi trobo alguna cosa nova"), com ho és també de Marguerite Duras o de *L'elogi de la paraula* de Maragall, que reivindica com una forma de civilització, perquè "les guerres comencen per la degradació de les paraules", entén la professió com una summa d'humanitats que abraça des de la lingüística a l'ecologia (és autor del preciós *Boscúria. La natura perduda de les coses*, Símbol), i contra la imatge sectària que se n'ha transmès sovint com un món tancat en ell mateix, en defensa el compromís ètic i polític (que ha desenvolupat a *Autoritat i autoritarisme*, PUV). No és estrany que, quan tenia 26 anys, fos un dels primers a rescatar el psiquiatre Francesc Tosquelles, avui retrobat al CCCB, que és "més conegut a França que a Catalunya, on ni els mateixos psicoanalistes no l'han tingut gaire en compte", diu. Recordant l'entrevista que va fer-li l'any 1984, explica com s'esforçava a "presentar-se sempre com a estranger", francès aquí, català allà: "És una posició molt psicoanalítica: fer present l'alteritat radical del subjecte."